

ДО ПИТАННЯ ПРО ВВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Світлана ОМЕЛЬЯНЕНКО (Кіровоград)

Постановка проблеми. Розбудова національної системи освіти в Україні передбачає модернізацію як змісту, так і форм організації навчально-виховного процесу професійної підготовки для подолання невідповідності між рівнем професійної майстерності майбутніх фахівців запитам особистості, суспільним потребам і світовим стандартам. Творчий характер педагогічної діяльності зумовлює вибір особливих форм організації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, які б у комплексі сприяли формуванню їхньої готовності до реалізації всіх виробничих функцій. З цього погляду ефективною організаційною формою вивчення педагогічних дисциплін є тренінгові заняття. В умовах тренінгу студенти зустрічаються із змодельованими ситуаціями, які аналогічні ситуаціям їхньої наступної професійної діяльності, а отже створюються умови для формування певних педагогічних умінь, готовності до реалізації професійних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тренінг як форма навчання широке визнання отримав в другій половині ХХ століття; ця форма впроваджується у різних сферах людської діяльності. Дослідниками тренінги розглядаються як навчальні ігри, які є «синтетичною антропотехнікою, що поєднує в собі навчальну й ігрову діяльність, яка проходить в умовах моделювання різних ігрових ситуацій» [6, с. 144]; як спосіб перепрограмування наявної у людини моделі управління своєю поведінкою й діяльністю, процес створення нових функціональних утворень (або розвиток уже

існуючих), які керують поведінкою, або як «група методів розвитку здібностей до навчання й оволодіння будь-яким складним видом діяльності» [4, с. 81].

У дослідженнях останніх років розробляється технологія різних видів тренінгів: соціально-психологічного тренінгу, тренінгу креативності, тренінгу спілкування, тренінгу сенситивності тощо. Технології проведення педагогічного тренінгу присвячені дослідження О. Білюк, Л. Вейланде, Т. Гери, Н. Заячківської, О. Керик, П. Кулішенка, Г. П'ятакової, Х. Шапаренка та ін. Проте у цих дослідженнях більше уваги звертається на тренування сенситивності, креативності, умінь педагогічного спілкування, пропонуються різноманітні психогімнастичні вправи безвідносно до педагогічних теоретичних питань, які передбачені навчальною програмою, тобто метою пропонованих тренінгів є, у більшості випадків, загальний розвиток особистості. Заслужує на увагу звернення М. Левшина та Н. Тітаренко до проблеми використання професійного тренінгу як форми, що ефективно розв'язує завдання моделювання педагогічної діяльності у вищій школі [3], Н. Сеньовської до розгляду тренінгу як перспективної форми навчання студентів на лабораторно-практичних заняттях з педагогіки [5]. Зацікавили нас наукова розвідка М. Артюшиної, що визначає роль тренінгів у формуванні готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності [1], О. Білої щодо використання дидактичних тренінгів для

майбутніх соціальних педагогів з орієнтацією на їх підготовку до проектної діяльності [2].

З погляду вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів вважаємо доцільним впровадження педагогічного тренінгу як форми навчання, що передбачає цілісну організацію теоретико-прикладної діяльності студентів з використанням активних методів навчання на основі моделювання проблемних професійних ситуацій взаємодії у системі педагог – вихованець, педагог – клієнт, педагог – батьки вихованців, педагог – педагогічний колектив та ін. з метою формування у студентів умінь і навичок педагогічної діяльності.

Мета статті. У пропонованій статті аналізуємо особливості педагогічного тренінгу як ефективної форми організації навчання майбутніх соціальних педагогів, визначаємо продуктивність використання ділових ігор у процесі проведення тренінгових занять у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Як відзначають автори посібника «Технологія тренінгу», тренінг має такі цілі: «інформування та набуття учасниками тренінгу нових навичок та умінь; опанування новими технологіями; зменшення чогось небажаного (проявів поведінки, стилю неефективного спілкування, особливостей реагування тощо); зміна поглядів на проблему; зміна погляду на процес навчання як такий, що може приносити наснагу та задоволення; підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до себе та життя; пошук ефективних шляхів вирішення поставлених проблем» [1, с. 5]. Цілі проведення тренінгів, багато в чому, співпадають із завданнями вивчення циклу педагогічних та соціально-педагогічних дисциплін у процесі підготовки соціального педагога, що спрямовані не лише на засвоєння теоретичних основ навчально-виховного та соціально-педагогічного процесу, а й формування готовності до реалізації різноманітних виробничих функцій: гностичної, комунікативної, організаторської, діагностичної, прогностичної та ін.

В умовах зменшення часу, що відводиться на обов'язкову аудиторну роботу, збільшення кількості часу на самостійну роботу студентів ми маємо обмежені можливості у застосуванні всіх атрибутів тренінгового заняття. Тому виділимо ті аспекти проведення педагогічного тренінгу, які дозволяють більш ефективно використовувати цю форму організації навчання, поєднавши у груповій взаємодії засвоєння теоретичних положень із формуванням практичних педагогічних умінь.

Оскільки педагогічний тренінг проводиться в академічних групах, які є постійними за своїм складом, то на вступну частину тренінгового

заняття, що спрямована на створення сприятливого психологічного простору, нагадування правил роботи групи, налагодження зворотного зв'язку «учасник – група» та «група – учасник», створення ситуації рефлексії, відводимо мінімальну кількість часу. Ефективним прийомом роботи на цьому етапі є виконання вправи «Я хочу, я можу», у ході якої студенти записують свої бажання, що пов'язані із темою заняття, та свої можливості щодо реалізації цих бажань та цілей заняття.

В основній частині педагогічного тренінгу розв'язуємо такі завдання: оцінка рівня поінформованості щодо проблеми, яка визначена у меті завдання; актуалізація проблеми та конкретних завдань для її вирішення; розширення знань студентів, отримання чи пошук додаткової інформації; пошук способів розв'язання обраної проблемної задачі із діяльності педагогів; складання алгоритмів діяльності; формування практичних умінь, що передбачають застосування набутих теоретичних знань до розв'язання конкретних педагогічних задач.

Розширенню знань студентів у ході педагогічного тренінгу сприяє застосування прийому «групування» – робота із підібраними викладачем чи іншими студентами визначеннями, теоретичними положеннями, на які доцільно спиратися у процесі вирішення обраної проблемної задачі, з метою вироблення в мікрогрупах спільного визначення понять, що розглядаються. Кожен студент повинен проаналізувати запропоновані матеріали, сформулювати висновок щодо можливості застосування цих теоретичних положень для розв'язання поставлених перед ним завдань. Наступним кроком цієї роботи є вправа «Незакінчене речення», в ході якої один студент пропонує своє міркування, як можна діяти у конкретній ситуації з опорою на отриману додаткову інформацію, а інший студент продовжує речення. Послідовно продовжуючи міркування один одного, студенти спільно розв'язують проблемну задачу.

На основному етапі педагогічного тренінгу з метою створення психолого-педагогічних умов, в яких студент може займати активну особистісну позицію і розкриватися як суб'єкт навчальної діяльності, успішно використовуємо педагогічні ділові ігри.

Гру можна розглядати як організовану форму підготовки до майбутньої діяльності, осмислену творчу діяльність, в якій відтворюються відносини між людьми (коли говоримо про педагогічну діяльність – то відносини між педагогом і учнем-вихованцем, чи іншими суб'єктами навчально-вихованого процесу, коли йдеться про соціально-педагогічну діяльність – то відносини між соціальним педагогом і клієнтом)

поза умовами безпосередньої утилітарної діяльності.

Вважаємо обґрунтованим розуміння гри як засобу, що дає змогу тому, хто навчається, розвивати уяву, розв'язувати проблеми, розглядати альтернативи і приймати рішення, розвивати мислення, стимулювати мовленнєву діяльність. В той же час гра імітує майбутню діяльність, а реалізація рольової поведінки у грі виступає одним із показників оволодіння педагогічними вміннями. Крім того, гра сприяє самопізнанню особистості.

Організація навчального процесу у вигляді педагогічної ділової гри з елементами змагання, театральної дії сприяє розвитку евристичного рівня творчої активності. В основі ділової гри, – з розподілом ролей, вибором стратегії поведінки, планування дій на три-чотири кроки вперед, – лежить продуктивне спілкування викладача із студентами й останніх між собою. У ході гри забезпечується єдність змістового, операційного і мотиваційного компонентів навчально-пізнавальної діяльності. Бо в процесі ділової гри для кожного студента характерне певне напруження думки, волевих зусиль, вияв емоцій. Педагогічна ділова гра – це і засіб емоціоналізації навчального матеріалу і навчального процесу. Все це допомагає особистості долати труднощі під час розв'язання певного творчого завдання, яке лежить в основі гри. Успіх на шляху подолання труднощів підкріплює мотив досягнення, що надихає на подальшу творчість. Завдяки роботі думки, фантазії, уяви, студенти визначають шляхи розв'язання педагогічних задач. Характерною особливістю педагогічних ділових ігор є те, що вони дають можливість тим, хто навчається, працювати разом для досягнення мети, спонукають навчатися один від одного (менш досвідчені учасники гри спостерігають за діями більш досвідчених, а потім конструюють власні дії).

Педагогічна ділова гра розв'язує такі завдання: розвиває критичне мислення, вміння аналізувати ситуацію, що виникла, приймати конструктивні рішення; змістом ділової гри виступає імітація умов певних ситуацій, його динаміки, а також діяльність і стосунки зайнятих у цьому людей; виконуючи вимоги гри, її учасники приймають професійні норми спілкування.

Педагогічна ділова гра – це метод вивчення, освоєння та апробації певних моделей педагогічних рішень і відповідних педагогічних дій в імітованій ситуації, вибір їх оптимального варіанту. Для педагогічних ділових ігор характерний момент повернення на попередній ступінь, що дозволяє побачити помилковий результат та змінити рішення. Вона наближає навчальний процес до реальних умов, забезпечує

перехід від пізнавальної мотивації навчання до професійної, перехід до самоорганізації та саморегуляції дій та діяльності самими студентами.

Успіх педагогічної ділової гри залежить від мети, змісту, розподілу ролей. Учасники гри повинні зрозуміти, з однієї сторони, імітацію ситуації, яка реально склалася, умовність своїх дій, а з іншого – «вжитися» у свою роль. Важливо також, щоб майбутні педагоги осмислювали єдність рольової і власної поведінки у процесі гри. Особливо складно це зробити студентам, які грають роль учнів, вихованців, їм важливо не вийти за межі своєї ролі, врахувати характеристику і логіку поведінки діючої особи, дійсно стати на позицію дитини. А для цього необхідно добре знати вікову психологію.

При проведенні педагогічних ділових ігор насамперед з'ясовуються основні етапи розв'язання педагогічних задач, вказуються на аналітичні й конструктивні процеси: 1) проектування предметного змісту та форм діяльності, які могли б привести до розв'язання поставленої задачі; при цьому відбувається орієнтація в ситуації та діагностика готовності учнів до діяльності – постановка педагогічної задачі та розробка способів її розв'язання; 2) реалізація найкращого проекту в безпосередній взаємодії із вихованцями: отримання оперативної інформації про успішність дій учнів та організація діяльності над розв'язанням задачі та її оперативна регуляція; 3) підсумкова оцінка досягнутих результатів, їх аналіз та визначення напрямків подальшої роботи.

Необхідно обґрунтувати, які способи дій і чому були запропоновані в даній навчальній ситуації, як запропонована логіка практичних дій розкриває закономірні зв'язки компонентів навчально-виховного процесу. Важливим є поєднання об'єктивного і суб'єктивного, особливо при аналізі результатів гри та підведенні підсумків, поєднання теорії та практики. Тобто необхідно проаналізувати, чи досягли поставленої мети, а також важливо з'ясувати роль кожного у діловій грі, які якості – особисті, ділові, проявилися під час гри, і як вони вплинули на її хід і результат. Аналіз варто закінчити загальним висновком і порадами, як удосконалити педагогічну майстерність.

За рівнем пізнавальної діяльності всі педагогічні ігри можна поділити на репродуктивні (вимагають лише відтворення запланованих умов), репродуктивно-перетворюючі (передбачають використання відомих методів, прийомів, форм роботи в нечітко визначених умовах), продуктивні (зумовлюють діяльність учасників лише загальним описом ситуації, можливі непередбачені випадки).

Обов'язковим етапом педагогічного тренінгу є етап рефлексії, що забезпечує пошук і розгляд суттєвої засади власних дій, дозволяє особистості аналізувати власні дії, розглядати способи, які використовуються, з точки зору відповідності їх внутрішнім умовам задачі, особливостям її структури.

Рефлексивність мислення, діяльності суб'єкта розглядається тоді, коли у його свідомості є він сам, коли суб'єкт мисленнєво протиставляє себе своїм знанням, своїй поведінці, своєму мисленню, своїм переживанням. При цьому особистість одночасно займає начебто дві позиції: 1) позицію людини, що діє, мислить, переживає; 2) позицію спостереження за собою неначе з боку. Таким чином особистість осмислює свою зовнішню предметну, чи внутрішню мисленнєву позицію відносно до певної дії чи вчинку, а також усвідомлює свої можливості та здатності. Рефлексія передбачає не лише інтроспекцію своєї власної психіки, своєї діяльності, а й осмислення своєї життєвої програми, цілей, цінностей, вимог, установок, прагнень. Доцільно запропонувати студентам зіставити різні позиції, які особистість може уявно займати стосовно практичних чи пізнавальних проблем, з якими вона зустрічається у професійній діяльності. У результаті такого зіставлення стає можливим наступний усвідомлений самостійно обґрунтований вибір і зміна своїх власних позицій щодо етичних, інтелектуальних та інших проблем, ідентифікація себе із певною соціальною групою чи професійною спільнотою.

Наприклад, у процесі проведення педагогічного тренінгу можна запропонувати питання для обговорення, що передбачають опору на власний досвід: чи відбулися зміни у ваших педагогічних уміннях, що призвело до зміни оцінки вашої ролі, статусу, педагогічних умінь; чим зумовлений вибір вами способів діяльності та занятті; на основі яких критеріїв ви оцінюєте свої досягнення; в чому проявляється автономність, стійкість внутрішнього стану особистості; опишіть ситуацію із вашої власної педагогічної діяльності та проаналізуйте смисл свого досвіду у цій ситуації у порівнянні із аналогічними ситуаціями, які відбувалися раніше, та ситуаціями, які були змодельовані на занятті.

Проведене опитування студентів-магістрантів, в процесі професійної підготовки яких впроваджувалося проведення семінарсько-практичних занять у формі педагогічного тренінгу, засвідчило позитивне їх ставлення до такої форми роботи. Вони відзначали, що на педагогічних тренінгах, які проводилися на молодших курсах, виникали певні труднощі, оскільки потрібно було не лише відтворювати теоретичний матеріал, з яким ознайомилися у ході

лекцій чи з наукових робіт, а й аналізувати педагогічні ситуації, включатися у спільне розв'язання педагогічних задач. З часом в умовах ігрової діяльності, моделювання соціально-педагогічних ситуацій відбувався розвиток мислення учасників тренінгу, підвищувалася мотивація до навчання, пізнання нового, формувалося переконання щодо свідомого засвоєння теоретичних знань для розв'язання практичних завдань, розширювався репертуар способів професійних дій, створювалися умови для навчання на власному досвіді. Досвід участі студентів у педагогічних тренінгах дозволив їм в подальших ситуаціях професійної соціально-педагогічної взаємодії швидко адаптуватись та вирішувати поставлені завдання.

Висновки. Наш досвід проведення семінарсько-практичних занять у формі тренінгових занять засвідчує, що така організація навчання сприяє вирішенню багатьох завдань: формує педагогічне критичне та творче мислення майбутніх педагогів, здатність осмислювати педагогічну дійсність, вчить застосовувати набуті знання у практичній діяльності, приймати найбільш ефективні рішення у процесі розв'язування певних педагогічних задач, аналізувати та відбирати педагогічні дії у стандартних та нестандартних навчально-виховних ситуаціях, формує вміння аналізувати різні підходи у вирішенні питань організації навчально-виховного процесу, самостійно вирішувати питання методичного забезпечення педагогічного процесу, керувати пізнавальною діяльністю учнів, організувати різноманітну позакласну та позашкільну роботу, у студентів формуються також уміння організації міжособистісної взаємодії, навичок роботи у команді. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці системи педагогічних тренінгів для вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Артюшина М. В. Розвиток готовності до інноваційної діяльності шляхом тренінгових методик навчання / М. В. Артюшина // Педагогічний дискурс. – 2009. – Вип. 5. – С. 12–17.
2. Біла О. До питання про введення навчальних тренінгів у поетапний процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери / О. Біла // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2014. – № 3. – С. 30–37.
3. Левшин М. М. Відображення тренінгу в системі навчально-методичного забезпечення вищого навчального закладу / М. М. Левшин, Н. Ю. Тітаренко // Проблеми сучасного підручника. – 2014. – Вип. 14. – С. 366–380.
4. Макшанов С. И. Психология тренинга: [монография] / Сергей Иванович Макшанов. – СПб.: Образование, 1997. – 238 с.
5. Сеньовська Н. Тренінг як перспективна форма організації навчання (на матеріалі лабораторно-практичних занять із педагогіки / Н. Сеньовська // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 99. – С. 201–207.

6. Ситников А. П. Акмеологический тренинг: Теория. Методика. Психотехнология / Алексей Петрович Ситников. – М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. – 428 с.

7. Технологія тренінгу / Упоряд.: О. Главник, Г. Бевз / За заг. ред. С. Максименко. – К.: Главник, 2005. – 112 с.

BIBLIORAFIA

1. Artiushyna M. V. Rosvytok hotovnosti do innovatsiinoi diialnosti shliakhom treninhovykh metodyk navchannia// Pedagogichnyi dyskurs, – 2009. – вип. 5. – С. 12–17.

2. Bila O. Do pytannia pro vvedennia navchalnykh treninhiv u poetapnyi protses profesiinoi pidgotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery // Sbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu, – 2014. – № 3. – С. 30–37.

3. Levshyn M. M. Vidobrazhennya treninhu v systemi navchalno-metodychnoho sabespechennia vyshchoho navchalnoho saklady // Problemy suchasnoho pidruchnyka. – 2014. – вип. 14. – С. 366–380.

4. Makshanov S. I. Psixologiiia treninhu: [monohrafiia]. – Sankt-Peterburg: Obrosovaniie, –1997. – 238 s.

5. Seniovska N. Treninh yak perspektyvna forma orhanisatsii navchannia (na materialii laboratorno-praktychnykh saniat s pedahohiky // Naukovi sapysky [Kirovohradskoho pedagogichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka], serii: Pedagogichni nauky, –2011.– вип. 99. – С. 201–207.

6. Sitnikov A. P. Akmeologichny'j treninh: Teoriia. Metodika. Psixotexnologiiia. – Moskva, 1996. – 428 s.

7. Texnologiiia treninhu. –Kyiv: Hlavnuky, 2005. – 112 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Омельяненко Світлана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та психології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.